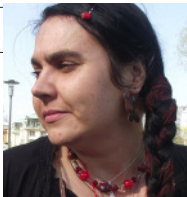

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Град ништавило

Олга Лалић Krowicka

„И ја сам желео да будем. И нисам чак ни желео ништа више; то су речи водиље мог живота: дубоко у свим тим наизглед неповезаним тежњама, налазим исту жељу: да протерам постојање из себе, да скинем маст са тренутака, да их увијем, да их осушим, да се очистим, да очврснем.“
Жан Пол Сартр

Сат показује на постојање нових мисли. Тај сат који не присиљава на ништа. Шуме у јесен људски кораци и гласови. Такођер шуме Јеркине индивидуална рјешења. Она добро зна кад треба устати, узети торбу и кренути на пут у град Ништавило, смјештен иза шуме дрвећа – снова и дубоко испуњен тајнама ума. Испред Јерке се савија пут, час узак, час широк, али сретан што по њему хода путник са циљем, јер оне друге, који ходају без циља, више не може поднијети.

Изнад Јеркине главе лагано се савијају и висе гране, окупане јутарњом маглом. Чисто лишће, кроз које продире кафенило, дрхти од мира. Чудно је, али лијепо, када нешто тако дрхти. Овај дрхтај се, истина је, ослаба на одлучност постојања и развоја самосвијести. Зато Јерка, кораčajuћи тврдим кораком, осјећа чисто јутро, без било какве збрке у глави. Бол је ту. То је најважније. Бол, рођен прије почетка постојања новог бића, када је природи потребно ново биће, вратио се. И на самом почетку се спојио са временом који подржава лагано стање нутрине.

Ходећи даље, Јерка сигурним погледом његује „то испред себе“. У суштини, спајање болова, растављених временом је као спајање распадне личности у једну, која је припадала том једном универзалном бићу. Прави и спојени бол наговјештавају човјека свјесног властитог постојања. Без обзира на то што је његова душа дуго времена била ван тијела, или поред њега, или на рамену, ионако је пространство у овој тврдој „кутији“ пронашло свој закон. Пространство је од почетка имало своја права којима влада, мада их, у Јеркином случају, није могло искористити. Можда због тога што је Јерка говорила гласом друштва: индивидуума, чудака, хвалисаваца, замишљених, безобразних, примитивних, мудрих, духовитих, расијаних, несигурних, самољубљивих, сретних, радосних, сигурних, поносних... У ту загушљиву буку пространство обично није могло ући. Ипак, данас му је то успјело због остварења и побједе дугог и непрестаног вјеровања у ствари свјежје, лијепе и чисте. То „ван нас“ одлази слабо и немоћно, а враћа се јако и силно. Дарује нас сто пута више.

Највећа тајна свега тога скрива се у ономе „ван нас“ које треба увијек поштовати, вјечно, без хвалисања и глупирања. То стално и дуго вјеровање пролазило је кроз различите таме, кроз загушљивост, злобу, сузе. Унаточ томе, пут се нигдје није прекидао. Љуске су попучале и опале са бића које се ослободило од бетонског бремена „поједеног“ постојања. Поједено? Баш у томе спава читава истина. Поједено постојање налази се у поједеном човјеку, кроз катастрофе и људске несреће овога свијета. И „испод њега“ скрива се „истинито“ постојање, баш у тим погриженим костима које никад не пуцају и не расипају се. Могу се само запалити, али од спаљивања настаје пепео, а од пепела нови живот.

Јерка је осјетила да у њеним мислима станује сјенка. Одједном је видјела како се извја из њене нутрине према ван и схватила је да јој је потребно више свјетла и сунчеве топлине. Почела је трчати прем граду Ништавилу. Док је из њеног трбуха висила сјенка, сове су на гранама читале књиге. Те сове са бордо машиницама. Из њихових књига излазиле су ријечи пуне, сочне и смислене. Оне које су најважније на дан рођења. Ријечи мудрости и бордо ријечи љубави. Бордо као крв – а крв као љубав.

На крају града, високи и истовремено ниски небодери били су окружени стаклом. Јерка је пронашла погледом кроз стакло ка најмањем небодеру тога свјетлоносног града. – *Овдје ће бити најбоље распрострањене ствари* – помислила је, буђећи у зелено дрво које је растло испод најмањег небодера.

Узела је своје реквизите и почела се удобно намјештати. Са небодера је бистра вода капала равно у Јеркине очи.

Након тренутка, њене окупане очи откриле су значење тога пута. Унаточ бојазни коју у њој – у нама – узрокује ништавило, пронашла је склониште испод најмањег небодера, на почетку или на крају града. Није било потребно да даље иде. Зашто, кад се све налази на почетку или на крају? Средина је само есенција онога што је било и што ће потом бити.

Бојазан је морала бити, као глас који нас вуче према незнаном и непредвиђеном, за које смо, у дубини душе, овако или онако, убијеђени да су у њима скривене сигурност и пуноћа постојања. Та пуноћа ништавила и испуњене празнине, које је тешко самом себи објаснити, само их се може осјетити, или у њих заронити најдражи дио тијела.

Јерка је управо то учинила, у један свој дио заронила. И постала је бистрина постојања. Бистрина која тече. То је најважније. А најважнија је ријеч. У ријечи мисао. У мисли дух. У духу радост. У радости тијело. У тијелу најдражи његов дио који обликује „нас“, а „нас“ обликује „то ван нас“, „то испред нас“, „то иза нас“, „то у нама“, и „то сад“ је есенција смисла и циља према којем тежимо.

Јунакиња је постала аутентична особа. Јерка је управо погледала на своју руку, из које је скривена душа испуштала облачиће. ■

ИНТЕРВЈУ: ГОЈКО ТЕШИЋ, ИСТОРИЧАР КЊИЖЕВНОСТИ

Књижевности се мора приступати отворено

Први том капиталног пројекта “Манифести српске авангарде 1902-1934” који су приредили професор др Гојко Тешић и др Ива Тешић са Института за књижевност и уметност, објављен је у издању Културног центра Војводине “Милош Црњански”. У првом, од укупно три тома, обухваћен је период од 1902. до 1923. у којем се на више од 650 страница налазе, по први пут на једном месту, осим текстова основне грађе, и манифести, програми, прогласи, леци, програмске паролe и други документи авангардиста. Ову хрестоматију чине и уводни текстови о теорији и о историји манифеста као књижевне врсте, као и илустрације: насловне странице листова и часописа, карикатуре, илустрације, фотографије аутора у избору, аутографи рукописа итд. Целокупна грађа прикупљена је у различитим институцијама широм бивше Југославије, у Загребу у Свеучилишној и националној књижници Републике Хрватске, Националној и универзитетској библиотеци у Љубљани, народној библиотеци БиХ у Сарајеву, Народној и универзитетској библиотеци у Београду, Матици српској у Новом Саду и другим институцијама. Тим поводом, разговарамо са професором у пензији са Филозофског факултета у Новом Саду др Гојком Тешићем који је, подсетимо, утемељио предмет Авангарде и неоавангарде на том факултету тако да се и кроз нове генерације оживљава њихов, мало је рећи, увек иновативан уметнички дух.

● **Били смо сведоци на недавно завршеном научном скупу “Авангарде и неоавангарде у књижевности и уметности - југословенски контекст”, да је први објављени том Манифеста имао изузетну рецепцију међу књижевним историчарима...**

- Чињеница је да је ово књига која је имала фасцинантну рецепцију одмах по објављивању што је мене потпуно изненадило. Оно што сам до сада радио је све мање или више примећено, међутим појава прве књиге Манифеста, дакле књиге коју сам замислио у једном тому а онда се испоставило да грађе има за три тома, заиста је одјекнула у јавности. Мислим да сам овим истраживањем разбио појам манифеста у оном класичном, канонском смислу да је манифест само стриктно програмски текст који демонстрира битку за неки изам. Тако поред манифеста у класичном смислу, има и песама које су манифестног карактера, има таквих и књижевно критичких текстова а има и прозних сегмената који су програмског карактера. С тога и мислим да је ово књига која ће узбудити духове, а свакако је књига која отвара видике, која разбија канонску одредницу шта јесте манифест. Биће узбудљиво јер они који ће желети да оспоре такво виђење манифеста какво излажем у овој хрестоматији, мораће то добро да аргументују. Свакако ће бити и оних којима ће ово дело бити прозор у књижевну историју која је у периоду авангарде била узбудљива у сваком смислу јер су у том периоду наше књижевности дешавале епохалне ствари.

● **То заиста Манифесте чини другачијом књигом. Појасните нам зашто сте уврстили у књигу и делове или целине текстова авангардиста који су били манифестног карактера, а не само текстове насловљене као “манифести”?**

- Нисам она врста конзервативног канонског књижевног историчара који прихвата одреднице које је неко некада наметнуо: шта је манифест, шта је песма, шта је критички текст, та је програмски текст... Ја сам све то ишчитавао и схватио сам да програмски текст може бити и нека врста плаката, и нека врста афоризма, рекламе, може бити памфлет, критички текст... Разбио сам ту класичну причу о манифесту као тексту који наговјештава једну поетику неког писца или неке епохе. Отуда је ова књига са мог становишта и једна врста књижевно-историјске провокације. На почетку књиге је песма Милана Ђурчина “Пустите ме како ја хоћу” из 1902. године. Не прихватам никада, од када сам пошао на студије, да ми такозвана коначна дефиниција, било енциклопедијска или књижевно-теоријска или књижевно-историјска буде нека врста ограничења или да буде сврстана, да се колоквијално изразим, у обор из којег ја не могу искорачити. У Манифестима се може видети шта све може бити текст одбране једног концепта књижевне уметности и уметности у најширем смислу те речи. Књижевности се мора приступати ван било каквих канонских одређења. Потпуно отворено.

● **Други том је сада у штампи и обухвата период од 1924. до 1929. Иако је претходно било најављено да ће бити само два тома, ви и издавач сте се ипак одлучили да буде још један, трећи том, дакле да период од 1930. године, од појаве надреалиста у нашој књижевности, буде посебно издвојен. Зашто?**

Фотос: Г. Нонин

- Када смо недавно други том припремили за штампу испало је, просто математички, да ћемо имати ускоро и трећи том који ће бити искључиво посвећен надреализму. И књижевном историчару се наметну неки детаљи који нису с почетка били видљиви и као да су ствар неке непланиране режије. Испоставило се да то јесте права подела и да је све стављено у природни контекст. Овај други том почиње 1924. када се десила нека врста упада надреалиста у простор који су раније, условно речено, освојили модернисти, а које ја зовем авангардисти двадесетих година. Док сам приређивао други том, схватио сам да је то најприроднији почетак управо за други том. Дакле све од сведочанства па до једног надреалистичног плаката, онај за којег Марко Ристић није прихватио да је надреалистички. Надреализам по Ристићу почиње са 1924. када се десила нека врста надреалистичке побуне против модернизма или “надреалистичког антимодернизма” што јесте једна узбудљива прича.

● **Ваш рад на проучавању авангардиста трајао је деценијама, по библиотекама у Југославији...**

- За мене је Загреб упоришна тачка за истраживања овог периода. Стицајем околности ја сам још од 1972. године врло често у Загребу. Оне године када сам се нашао у Институту за књижевност и уметност, сваке године сам имао месец дана студијског боравка у Загребу и то сам максимално користио. Има и једна анегдотска ствар, та да сам чак и на одслужењу војног рока био у Загребу 1978. године и вероватно сам у историји Свеучилишне библиотеке забележен као војник који је највише времена проводио у њој. У војсци сам уређивао новине тако да сам имао слободно време и свако поподне сам одлазио на одељење периодике и прелиставао предатне часописе и новине.

● **Објављен је, у издању новосада “Агоре” ових дана и први том “Обилатност” сабраних списа Драгана Алексића, оснивача српског дадаизма, оног “што је стар да би био млади”.**

- Ова књига показује изузетан стваралачки дух Драгана Алексића, кога је можда новинарство преусмерило у друге воде, али који је вешто балансирао између белетристике и публицистике. Он је ипак веома значајна фигура авангардних покрета, пре свега дадаизма и српске и хрватске књижевности. Он је као дадаиста деловао искључиво у Загребу. Он, наравно, припада српској књижевности али се не може ускратити право хрватском књижевном историчару да га инкорпорира у тај историјски контекст њихове књижевности. Ипак, имам утисак да су књижевни историчари толико национално ригидни да се не упуштају у неки забран који по националном кључу припада неком другом. По мени је то потпуно ирационално. Дадаизам и зенитизам до 1923. године постоје у Загребу и представљају интернационалне покрете. А то што је Драган Алексић по националности Србин и што је у једном моменту био у жестоком сукобу са Крлежом, не значи да не треба да има своје место у хрватској књижевности. Имам утисак да се у новије време то мења и то је добро. С пуним правом да тако сматрам да су Тин Ујевић, Густав Крклец, Сибe Миличић, Антон Густав Матош, да су делови и српске књижевне културе и морају се читати и у том контексту. Надам се да долазе времена када се неће све гледати у строгим, ригидним националним контекстима.

Гордана Нонин